

ר' עובדיה מברטנורא

לקמן עד שתהא תחלתו וסופו בשגגה, והאי תחלתו בשגגה וסופו מזיד, הואיל ונוכר שהוא שבת קודם שתנח. ומתניתין הכי מיפרשא הזורק ונוכר לאחר שיצאה מתחת ידו, אי נמי לא נוכר אלא שקלטה אחר וכו' פטור, דהוה ליה שנים שעשאוה פטורים, הא נחה חייב חטאת, במה דברים אמורים כשחזר ושכת, אבל לא חזר ושכת פטור שכל חייבי וכו': זה הכלל. לאתויי נמי מעביר חפץ ממקום למקום, שאם עקר בשגגה ונוכר שהוא שבת קודם שיניח, פטור: **יב א הבונה**. שאמרו באבות מלאכות: כמה יבנה ויהיה חייב, כל שהוא: מסתת. מרבע את האבן או מחליקה ומתקנה, הכל לפי מנהג המקום. והיא תולדה דמכה בפטיש: והמכה בפטיש. היא גמר מלאכה של חוצבי אבן,

ונמצא שתחילתו שוגג וסופו מזיד, או שלא נזכר אבל **קְלָטָה** - תפסה **אַחַר** והרי זו מלאכה ששניים עשאוה, או אם **קְלָטָה** - תפסה **בְּלֵב, או שְׁנֵי שְׂרָפָה** באויר קודם ההנחה - **פְּטוּר** מחטאת, שכן הזורק עשה חצי מלאכה בלבד.

זֶרֶק אבן בשבת כדי **לַעֲשׂוֹת חֲבוּרָה, בֵּין בְּאֶדָם וּבֵין בְּבִהְמָה, וְנוֹזֵר** ששבת היום **עַד שֶׁלֹּא נַעֲשִׂית חֲבוּרָה** - קודם שנעשתה חבורה - **פְּטוּר** שתחילתו שוגג וסופו מזיד.

זֶה הַכֹּלֵל: כָּל חֵיבֵי חֲטָאוֹת אֵינָן חֵיבִין אלא **עַד שֶׁתֵּהָא תַּחֲלָתָן** שגגה **וְסוֹפָן שְׁגָגָה**. אבל אם היתה **תַּחֲלָתָן שְׁגָגָה וְסוֹפָן זָדוֹן, או תַּחֲלָתָן זָדוֹן וְסוֹפָן שְׁגָגָה** - **פְּטוּרִין** מחטאת, **עַד שֶׁתֵּהָא תַּחֲלָתָן וְסוֹפָן שְׁגָגָה**¹²¹:

פרק שנים עשר

דיני מלאכות שונות מל"ט מלאכות

משנה א

הַבּוֹנֶה בשבת פְּמָה יִבְנֶה וְיִהְיֶה חֵיב? הַבּוֹנֶה כָּל שֶׁהוּא¹²², **וְהַמְסִיתָ** - מקצע את האבן

ומחליקה¹²³ **וְהַמְכֶּה בַּפְּטִישׁ**¹²⁴ **וּבַמַּעֲצָד** - מין גרזן, **וְהַקוֹדֵחַ** נקב, כל

ביאורים והרחבות

121. כלל זה נלמד מן הכתוב לענין קרבן חטאת (ויקרא ד, כז): "וְאִם נִפְשׁ אֶחָת תִּחְטָא בְּשִׁגְגָה - מִעַם הָאָרֶץ, בְּעִשְׂתָּהּ אֶחָת מִמִּצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תַעֲשֶׂינָהּ וְאָשָׁם" - מכאן שאין חייבים חטאת, אלא אם כן היה שוגג בחטא אחד שלם ("אחת") ולא חצי חטא. ויש מי שלמד מפסוק אחר (שם פס' ב): "נִפְשׁ כִּי תִחְטָא בְּשִׁגְגָה" - משמע שכל החטא היה בשגגה מתחילתו ועד סופו (שוטנשטיין). ר' עובדיה מברטנורא מפרש, ש"זה הכלל" בא לרבות מעביר חפץ ממקום למקום ברשות הרבים, שאם עקר בשגגה ונזכר שהוא שבת קודם שהניח - פטור.

122. בגמרא (קב, ב) שואלין, בניין "כל שהוא" - למה הוא ראוי? אמר רבי ירמיה: שכן עני חופר גומא להצניע פרוטותיו. אביי אמר: שכן עני עושה רגליים קטנות לכירה קטנה, לשפות עליה קדרה קטנה. רב אחא בר יעקב אמר: שכן בעל הבית שיש לו נקב כלשהו בביתו - סותמו, שמקפידים גם על חור קטן.

123. גרסינן בגמרא (שם): מסתת - משום מאי מיחייב? רב אמר משום בונה, ושמואל אמר משום מכה בפטיש.

124. **פירוש:** "מכה בפטיש" הוא שם לכל גמר מלאכה, כגון החוצב אבן ולאחר שחצב את

ר' עובדיה מברטנורא
לאחר שחצב האבן מן ההר
סביב והבדילה מכה עליה
בפטיש מכה גדולה והיא
מתפרקת ונופלת. וכל הגומר
מלאכה בשבת תולדה דמכה
בפטיש היא: מעצד. קופיץ
קטן: והקודח. הנוקב: כל
שהוא. אכולהו קאי, אמסתת
ואמכה בפטיש ובמעצד,
והקודח: ומלאכתו מתקיימת.
שאין צריך להוסיף עליה:
קורנס. מרטי"ל: סדן.
אנקודינ"א בלע"ז: מפני שהוא
כמתקן מלאכה. אף על פי
שאינו מכה על המלאכה אלא
על הסדן, מתקן הוא, שכן
מרדכי טסי משכן היו עושין,
מכין על הטס שלש הכאות ועל
הסדן הכאה אחת להחליק
הקורנס שלא יבקע הטס שהוא
דק. ואין הלכה כר"ש בן
גמליאל: ב המנכש. תולש
עשבים רעים מתוך טובים.
פ"א חופר סביב עקרי הצמחים
והיא מלאכה מעין חרישה:
מקרסם. קוצץ ענפים יבשים
מן האילן לתקנו: מזרד. זרדים
לחים חדשים של שנה זו,
ופעמים שהן מרובים ומתגדלים
ומכחישים כח האילן וקוצצין
אותן ממנו: אם לתקן. את
האילן או את הקרקע, וקצצו מן
המחובר: ביצה קלה. כגורגרת

מביצת תרנגולת, שהיא קלה להתבשל יותר משאר ביצים:

המלאכות הללו העושה אותן **כל שהוא - חיב**.
זה הכלל: כל העושה מלאכה ומלאכתו
מתקיימת - שיש המקיימים אותה כך ואין מוסיפים
עליה, אם עשה אותה **בשבת - חיב**¹²⁵.
רבו שמעון בן גמליאל אומר: אף המכה
בקורנס - פטיש כבד **על הסדן בשעת מלאכה**
אף על פי שאינו מכה על הכלי שעושה אלא על
הסדן - **חיב** על הכאה זו, **מפני שהוא כמתקן**
מלאכה - שמחליק את הקורנס לצורך המלאכה:

משנה ב

החורש בשבת כל שהוא¹²⁶, וכן **המנכש** - תולש
עשבים רעים, **והמקרסם** - קוצץ ענפים יבשים
מהאילן, **והמזרד** - קוצץ ענפים לחים, שכשהם
רבים הם מכחישים את האילן, העושה אחת
ממלאכות אלו בשבת אפילו **כל שהוא - חיב**
משום חורש.
המלקט עצים תלושים מהארץ, **אם** מתכוון
לתקן את הקרקע או את הצמחים שתחתיהם,
המלקט **כל שהן** חייב משום חורש (כשמתכוון
לתקן הקרקע) או משום זורע (כשמתכוון לתקן
הצמחים). **אם** מתכוון **להסיק** בהם את תנורו,
שיעורם **כדי לבשל ביצה קלה** - כגורגרת מביצת
תרנגולת שקלה להתבשל, וחייב עליהם משום מעמר.
המלקט עשבים תלושים, **אם** מתכוון **לתקן** את
הקרקע, הרי זה חייב **בכל שהן** משום חורש. **אם**

ביאורים והרחבות

רוב האבן ממחצבו, הוא מכה עליה בפטיש והיא מתפרקת ונופלת, ונמצאת הכאה זו גמר החציבה.

125. בגמרא (קג, א) למדין, ש"זה הכלל" בא לרבות מקרה, שחקק חצי קב בחתיכת עץ הראויה לחקוק בה קב שלם, שכיוון שמלאכתו זו ראויה להתקיים גם כך, הרי זה גמר מלאכה וחייב. 126. בגמרא (שם) למדין, ששיעור חרישה כל שהוא ראוי לזריעת דלעת אחת, ודוגמתו במשכן, שכן ראוי לזרוע קלח אחד של סממנין לצבע.

ר' עובדיה מברטנורא

ג בין בימינו בין בשמאלו. באדם שהוא שולט בשתי ידיו, דאילו בשאר כל אדם כתיבת שמאל אינה כתיבה: בין משם אחד. שתיהן אלפין: משני שמות. אלף בית: משני סממניות. אחד בדיו ואחד בסיקרא. ואית ספרים דגרסי משני סמניות כלומר משני סימנים, כגון שכותבים א' לסימן אחד ו ב' לסימן שנים: בכל לשון. וכתב של כל אומה ואומה: משום רושם. סימן שהיו עושין בקרשי המשכן, מפני שמפרקים אותן ולכשיקמיהו לא יחליפו סדר הקרשים. ואתא רבי יוסי למימר דאפילו לא כתב אלא שרשם שני רשימות בעלמא לסימן, חייב. ואין הלכה כרבי יוסי: מצינו שם קטן. כלומר, אע"פ שלא נגמר מלאכתו, שנתכוין לכתוב תיבה גדולה

מתכוון לְבַהֲמָה להאכילה, שאז חייב משום מעמר, שיעורם כְּמֵלֵא פִי גְדִי¹²⁷:

משנה ג

הַפּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתוֹת בשבת, בֵּין שֶׁכָּתַב בְּיָמֵינוּ בֵּין שֶׁכָּתַב בְּשִׁמְאֵלוֹ¹²⁸, בֵּין שֶׁהָן מִשֵּׁם אֶחָד - שֶׁכָּתַב אוֹתָהּ הָאוֹת פַּעֲמִיִּים¹²⁹, בֵּין שֶׁהָן מִשְׁנֵי שְׁמוֹת - שְׁתֵּי אוֹתוֹת שׁוֹנוֹת, בֵּין שֶׁהָן מִשְׁנֵי סְמָמְנוֹת - שֶׁכָּתַב אוֹת אַחַת בְּדִיו וְאוֹת אַחַת בְּסִיקְרָא, בְּכָל לָשׁוֹן - בְּכָל אֹמָה וְאוֹמָה - חַיֵּב.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי: לֹא חַיְבּוֹ אֶת הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתוֹת, אֶלָּא מִשּׁוּם רוּשָׁם - סִימָן, שֶׁכָּתַב הָיוּ פּוֹתֵבִין סִימָנִים עַל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן כְּדִי לִידַע בְּכָל קֶרֶשׁ אֵיזֶהוּ בֵּן זִוְגוֹ וְלֹא יִחְלִיפוּ סֹדֶר הַקֶּרְשִׁים בַּעַת הַהִקְמָה. וְלֹכֵן לְדַעַת רַבִּי יוֹסִי אִפִּילוֹ אִם לֹא כָּתַב שְׁתֵּי אוֹתוֹת אֲלֵא רֶשֶׁם שְׁנֵי סִימָנִים סֹתָם, חַיֵּב.

אָמַר רַבִּי: מִצִּינוּ שֵׁם קָטָן מִשֵּׁם גָּדוֹל - שֶׁחֲלַק מִשֵּׁם גָּדוֹל הוּא שֵׁם בְּפָנֵי עֲצָמוֹ, כְּגוֹן: שֵׁם מִשְׁמַעוֹן וּמִשְׁמוּאֵל, נָח מִנְּחֹר, דָּן מִדְּנִיָּאל, גָּד מִגְּדִיָּאל

לפִּיכָךְ אִף אִם הִתְכוּוֹן לְכַתּוֹב "שְׁמַעוֹן" וְכַד' וְכַתֵּב רַק "שֵׁם", אִף עַל פִּי שֶׁלֹּא נַעֲשִׂית מַחֲשַׁבְתּוֹ - חַיֵּב מִשּׁוּם כּוֹתֵב, כִּיּוֹן שְׁתֵּי הָאוֹתוֹת הִלְלוּ הֵם שֵׁם בְּפָנֵי עֲצָמוֹ¹³⁰:

ביאורים והרחבות

127. פִּירְשָׁנוּ לְמַעַלָּה כְּשִׁטַּת הַרְמַב"ם וּבַעַל תְּפֹאֶרֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַמֶּלֶקֶט עֲצִים (וְכֵן הַמֶּלֶקֶט עֲשִׂים) - מְדוּבָר בְּעֲצִים וְעֲשִׂים תְּלוּשִׁים, וּלְפִי זֶה הַחִיּוּב הוּא מִשּׁוּם חוֹרֵשׁ (כְּשֶׁמִּתְכוּוֹן לְתַקֵּן הַקֶּרֶקֶע), זֹרֵעַ (כְּשֶׁמִּתְכוּוֹן לְתַקֵּן הַצִּמְחִים) אוּ מַעֲמֵר. אוֹלָם רַש"י (וּבַעֲקֻבוֹתָיו רַע"ב) פִּירֵשׁ שֶׁ"הַמֶּלֶקֶט עֲצִים" (וְכֵן "הַמֶּלֶקֶט עֲשִׂים" לְקַמֵּן) הֵינּוּ שְׁקוּצָצִים מִן הַמַּחְבֹּר, וּלְפִי זֶה הַמִּלְאָכוֹת הֵן חוֹרֵשׁ (כְּשֶׁמִּתְכוּוֹן לְתַקֵּן הַקֶּרֶקֶע), זֹרֵעַ (כְּשֶׁמִּתְכוּוֹן לְתַקֵּן הָאֵילָן) אוּ קוֹצֵר.

128. בַּגְמָרָא (שֵׁם) שׁוֹאֲלִין: מַדּוּעַ הַכּוֹתֵב בְּשִׁמְאֵל חַיֵּב, הֲרֵי אֵין דֶּרֶךְ כְּתִיבָה בְּכָךְ? וְתֹרֵץ אַבִּי: מִשְׁנַתְנוּ עוֹסֶקֶת בְּשׁוֹלֵט בְּשְׁתֵּי יָדָיו. **רַב יַעֲקֹב בְּרִיה דְּבֵית יַעֲקֹב** אָמַר: הֵא מְנִי? רַבִּי יוֹסִי הִיא, דְּאָמַר לֹא חַיְיָבוּ שְׁתֵּי אוֹתוֹת, אֲלֵא מִשּׁוּם רוּשָׁם (וְלֹכֵן אִפִּילוֹ כָּתַב בְּשִׁמְאֵל וְאִינֶה עֲשׂוּיָה כְּצוּרָתָהּ חַיֵּב עֲלֶיהָ). וּמִקְשִׁים: וְהֵא מְדַסִּיפָא רַבִּי יוֹסִי הִיא, רִישָׁא לֹא רַבִּי יוֹסִי? וְתֹרְצוּ: כּוֹלֵה רַבִּי יוֹסִי הִיא.

129. יֵשׁ מְפָרְשִׁים אִפִּילוֹ 'אֵא' וְכַדּוּמָה, אֲךְ הַרְמַב"ם פִּסֵּק דּוּקָא בְּמִילָה שְׁלֵמָה (בַּעֲלַת מִשְׁמַעוֹת), כְּגוֹן גַּג, שֵׁשׁ וְכַדּוּמָה.

130. בַּגְמָרָא (ק, ב) שׁוֹאֲלִין: מַדּוּעַ כְּשֶׁכָּתַב "שֵׁם" מִשְׁמַעוֹן וּשְׁמוּאֵל חַיֵּב, הֲרֵי הֵמ"ם שֶׁל שֵׁם

משנה ד

הַפּוֹתֵב בשבת שְׁתֵּי אוֹתוֹת בְּהֶעֱלֵם אֶחָד - שנעלם ממנו ששבת היום, וכתב שתי אותיות ולא נודע לו בין אות לאות ששבת היום - חֵיב חטאת. **כְּתֵב בְּדִיו**, או בְּסֶם מן אדמה כתומה, או בְּסֶקְרָא - צבע אדום, בְּקוֹמוֹס - שרף האילן, וּבְקִנְקָנְתוֹם - צבע העשוי מחומרי נחושת, וּבְכָל דָּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם רישום המתקיים¹³¹, עַל שְׁנֵי כוֹתְלֵי זְוִיּוֹת - כתלים הסמוכים זה לזה, אות על כל כותל, וְעַל שְׁנֵי לוחי פִּנְקֶס אות בשולי כל דף, וְהֵן - שתי האותיות נֶהְגִּין זֶה עִם זֶה - שכתבם סמוכות עד שנקראות יחד, בכל אלה חֵיב משום כותב. **הַפּוֹתֵב** שתי אותיות עַל בִּשְׂרוֹ בדיו - חֵיב. **הַמְסַרֵּט** - חורט עַל בִּשְׂרוֹ צורת שתי אותיות - רִבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב חֲטָאת משום כותב, וְרִבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר לפי שאין דרך כתיבה בכך:

משנה ה

כְּתֵב בשבת בְּמִשְׁקִין שנעשו מפירות שדרך לסחטם, כגון של ענבים או תותים, או שכתב בְּמִי פִּרוֹת שנעשו מפירות שאין דרך לסחטם, או בְּאַבְק דְּרָכִים, או בְּאַבְק הַסּוּפְרִים, וּבְכָל דָּבָר שֶׁאִינוֹ מִתְקַיֵּם - פְּטוּר.

כתב כשהוא אוחז העט לְאַחֵר יָדוֹ - בגב ידו, או בְּרִגְלוֹ, או בְּפִיו או וּבְמַרְפָּקוֹ, כְּתֵב אוֹת אַחַת

ר' עובדיה מברטנורא

וכתב מקצתה, הואיל ואותו מקצת הוא תיבה ומתקיימת במקום אחר חייב, וכן הלכה: **ד בסם**. אורפימנט בלע"ז: בסיקרא. מין אבן שצובע אדום: בקומוס. מין עפר וצבעו שחור. פ"א שרף אילן גומא בלע"ז: בקנקנתום. זא"ג בערבי, ובלע"ז ודריאו"ל: ובכל דבר שהוא רושם. לאתויי מים ששרו בהם עפצים, גאל"ש בלע"ז: שהוא רושם. שרשומו מתקיים: על ב' כותלי זוויות. אחת במזרח ואחת בצפון, סמוכות זו לזו במקצוע: על ב' לוחי פנקס. ספר שהחנוני כותב בו חשבונותיו. ואע"ג דלאו על לוח א' הם, אם נהגין ונקראין זה עם זה כגון שכותבין על שני שפתי הלוחין הסמוכין זה לזה, חייב: הכותב על בשרו. בדיו: והמשרט על בשרו. בברזל עושה צורת אותיות בבשר: רבי יהושע פוטר. ואפילו הוציא דם, לפי שאין דרך כתיבה בכך. והלכה כר' יהושע: ה במשקין. שמשחירין, כמו מי תותים וכיוצא בהן: במי פירות. של כל שאר פירות: באבק דרכים. כגון שסרט באצבעו צורת אותיות על החול והאבק שבדרכים: באבק סופרים. עפרורית של קסת הסופר: לאחר ידו. על גב ידו, שאחז הקולמוס באצבעותיו והפך ידו וכתב: ובמרפקו. הפרק האמצעי שבזרוע: אות אחת סמוך לכותב. אצל אות

ביאורים והרחבות

היא סתומה, והמ"ם של שמעון היא פתוחה? ותרצו: אמר רב חסדא: זאת אומרת, סתום ועשאו פתוח - כשר (לענין כתיבת ס"ת).

131. בגמרא (קד, ב) למדין: "בכל דבר" בא לרבות הא דתני רבי חנניא: כתבו (את הגט) במי טריא (מין פרי) ואפצא (מי עפצים) כשר. תני רבי חייא: כתבו באבר (עופרת) בשחור (פיח) ובשיחור (קנקנתום) כשר (מפני שהדברים האלו רושמים רישום המתקיים).

סְמוּךְ לְכָתֵב - שהיתה כתובה אות אחת וכתב אות אחת בצידה והשלים לתיבה שלמה¹³², **כָּתֵב עַל גְּבִי כָתֵב** - שהעביר העט על שתי אותיות מטושטשות וחדשם, **נִתְּכֵן לְכָתוֹב חֵי"ת וְכָתֵב שְׁנֵי זַיִינִין** - שלא עשה הגג המחברם יחד, כתב אות **אָחַד בְּאַרְצֵן** וְאוֹת **אָחַד בְּקוֹרָה** - בתיקרה, או **כָּתֵב עַל שְׁנֵי כוֹתְלֵי הַבֵּית** שאינם בזווית, או **עַל שְׁנֵי דְפֵי פִּנְקָס וְאֵין נֶהְגֵּין זֶה עִם זֶה** - שאין האותיות נקראות ביחד - **פְּטוּר** שכל אלו אינן דרך כתיבה. **כָּתֵב אוֹת אַחַת נוֹטְרִיקוֹן** - שכתב גרש מעל האות ועל ידי כך נקראת כמילה שלמה, כגון ר' - רבי, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן בְּתִירָא מְחַיֵּב** כיון שמובן מכתבתו מילה שלמה, נחשב כאילו כתב את כל המילה, **וְחֻכְמֵי פוֹטְרִין** הואיל ולא כתב שתי אותיות¹³³:

משנה ו

הַפּוֹתֵב בַּשֶּׁבֶת שְׁתֵּי אוֹתוֹת בְּשְׁנֵי הָעֲלָמוֹת - שאחר שכתב אות אחת בשוגג, נודע לו שחטא, וחזר ונגעלם ממנו ושגג וכתב אות שנייה בצידה, נמצא **וְחֻכְמֵי פוֹטְרִין**. שהרי לא כתב שתי אותיות. והלכה כחכמים: ו בשתי העלמות. לאחר שכתב

ר' עובדיה מברטנורא כתובה זיווג לה אחת והשלמה לשתיים: כתב על גבי כתב. העביר קולמוס על אותיות הכתובים כבר וחדשם: וכתב שני זיינין. שלא נראה הגג של ח"ת אלא שני הרגלים נראה כאילו הם שני זיינין: על ב' כותלי הבית. שאינן במקצוע: על שני דפי פנקס. שעשוין עמודים עמודים, כתב אות אחת בעמוד זה ואות אחת בעמוד זה, ואינו יכול לקרבן אא"כ יחתוך מה שמפסיק ביניהן. ותנא ברישא כותלי הבית המרוחקים זה מזה והדר תני דפי פנקס, ולא זו אף זו קתני: אות אחת על שם נוטריקון. שעושה סימן נקודה עליה ומבינים מאותה האות תיבה שלימה, כגון קו"ף קרבן, מ"ם מעשר, תי"ו תרומה: רבי יהושע בן בתירא אומר חייב. כיון שהכל מבינים מאותה האות תיבה שלימה, כאילו כתב אותיות של כל התיבה: וחכמים פוטרין. שהרי לא כתב

ביאורים והרחבות

132. בגמרא (שם) למדין שמשנתנו אינה כרבי אליעזר, שלשיטתו אף אות אחת מצטרפת לאות הקיימת וחייב, כפי שפסק בדין אריג, שאם הוסיף חוט אחד על האריג חייב (כמבואר לקמן יג, א).

133. גרסינן בגמרא (קה, א): אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא: מנין ללשון נוטריקון מן התורה? שנאמר (בראשית יז, ה): "כי א"ב המו"ן גוים נתתיך" - אב נתתיך לאומות, בחור נתתיך באומות, המון חביב נתתיך באומות, מלך נתתיך לאומות, ותיק נתתיך באומות, נאמן נתתיך לאומות. רבי יוחנן ידיה אמר: "אנכי" (שמות כ, ב) נוטריקון: אבא נפשי כתבית יהבית. רבנן אמרי: אמירה נעימה כתיבה יהיבה. איכא דאמרי: "אנכי" למפרע - יהיבה, כתיבה, נאמנין אמריה. דבי רבי נתן אמרי: "כי יר"ט הדרך לנגדי" (במדבר כב, לב) - יראה, ראתה, נסתה. דבי רבי ישמעאל תנא: (ויקרא ב, יד: "אביב קלוי באש גרש כרמל") כרמ"ל - כר מלא. רב אחא בר יעקב אמר: "והוא קללני קללה נמרצ"ת" (מלכים א ב, ח), נוטריקון: נואף הוא, מואבי הוא, רוצח הוא, צורר הוא, תועבה הוא. רב נחמן בר יצחק אמר: "מה נדבר ומה נצטד"ק" (בראשית מד, טז) - נכונים אנחנו, צדיקים אנחנו, טהורים אנחנו, דכים אנחנו, קדושים אנחנו.

ר' עובדיה מברטנורא
אות אחת בשוגג נודע לו
שעבר, וחזר ונעלם ממנו ושגג
וכתב אות שניה בצדה: אחת
בשחרית ואחת בין הערבים.
כיון דהוי ליה שהות בינתים
כדי לידע הוה ליה כשתי
העלמות: ר"ג מחייב. דסבר אין
ידיעה לחצי שיעור לחלק שלא
יצטרף עמו החצי האחר:
וחכמים פוטין. דסברי הידיעה
שבין שני חצאי שיעור מחלקת
ביניהם ולא נעשה כאילו היו
שני חצאי שיעור בהעלם אחת.
והלכה כחכמים: יג א רבי
אליעזר אומר האורג שלשה
חוטין בתחלה. אם זו תחלת
אריגתו של בגד אינו חייב עד
שיארוג ג' חוטין, ואם מוסיף
הוא על האריג שיעורו באחד
דמצטרף עם השאר. ואין הלכה
כר"א: ב שתי בתי נירין. שנתן
שני חוטין של שתי בניר
שקורין ליצ"ש: בנירין. מפרש
בגמ' שמרכיב שני פעמים [כל]
חוט של שתי בניר ובפעם
השלישית מרכיבו על חוט
המורכב על הקנה: בקירוס.
יריעה ארוגה מסיב של דקל:

שנעלם ממנו פעמיים איסור כתיבה, או שכתב אות
אַחַת בַּשַּׁחֲרִית וְאַחַת בֵּין הָעֶרְבִים והואיל והיתה
לו שהות מרובה בינתיים, הרי זה כאילו כתב בשתי
העלמות - **רֶבֶן גְּמְלִיאל מְחַיֵּב, וְחַכְמַיִם פּוֹטִין**¹³⁴:

פרק שלושה עשר

איסורי מלאכות שונים

משנה א

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הָאוֹרֵג בַּשֶּׁשֶּׁת שְׁלֹשָׁה חוּטִין בַּתְּחִלָּה - בתחילת אריגתו של בגד, או **וְאַחַד** - אורג חוט אחד **עַל הָאָרִיג** - שמוסיף חוט אחד על מה שנארג כבר, הרי זה **חַיֵּב. וְחַכְמַיִם אוֹמְרִים: בֵּין בַּתְּחִלָּה** - כשמתחיל לארוג **בֵּין בְּסוֹף** - כשמוסיף על מה שנארג כבר **שִׁיעוּרוֹ** להתחייב במלאכת האריגה הוא **בְּשְׁנֵי חוּטִין**:

משנה ב

הַעוֹשֶׂה בַשֶּׁשֶּׁת שְׁנֵי בְּתֵי נִירִין - מתקן שתי טבעות או לולאות בנירים, שיהיו בתים לשני חוטי שתי¹³⁵ **בְּנִירִין** היינו במסגרות דרכם יעברו חוטי השתי, או **בְּקִירוֹס** - כלי בעל נקבים כמניין חוטי השתי, שעל ידו מהדקים את חוטי הערב אחד לשני, או העושה

ביאורים והרחבות

134. בגמרא (קה, א) למדין, שרבן שמעון בן גמליאל סובר שאין ידיעה לחצי שיעור, כלומר, מה שנודע לו בין אות לאות שחטא, אין זו נחשבת ידיעה, כיוון שהיתה רק על מלאכה של חצי שיעור, ולכן הרי זה כאילו כתב שתי אותיות בהעלם אחד, שהוא חייב. וחכמים סוברים שיש ידיעה לחצי שיעור, לפיכך ידיעת האיסור שבין האותיות מועילה לחלק, נמצא שלא עשה איסור שלם בהעלם אחד, ופטור.

135. פירוש: במכונת האריגה קבועים שתי מסגרות ובהן מיתרים, ועל שם אותם המיתרים נקראים המסגרות הללו "נירים" (שכן חוט ביונית נקרא ניירא"ן). באמצעו של כל מיתר יש לולאה או טבעת קטנה, הנקראת "בית ניר", וחוטי השתי עוברים בסירוגין דרך הטבעות של שני הנירים. כשמרימים ניר אחד מתרוממים על ידו כל חוטי השתי המושחלים בו, ונעשה רווח בין החוטים האלה ובין החוטים שבניר השני שלא הורם. בתוך הרווח הזה מכניסים את חוט הערב, והוא מעשה האריגה. 'עשיית בתי נירין' היא התקנת הטבעות או הלולאות בנירים,

שני בתים **בַּנְפָּה** - באריגת הנפה או **בַּפְּכָרָה** או **וּבַסְלָה**¹³⁶ - **חַיִּב** חטאת משום עשיית בתי נירים. **וְהַתּוֹפֵר**, שיעורו להתחייב בִּשְׁתֵּי תַּפִּירוֹת, **וְהַקּוֹרֵעַ** בגד מתחייב, אם עשה זאת **עַל מְנַת לְתַפּוֹר**¹³⁷ **שְׁתֵּי תַּפִּירוֹת**¹³⁸:

ר' עובדיה מברטנורא
ג הקורע על מתו וכו'. במת שאינו חייב לקרוע עליו הוא דהוי מקלקל ופטור, אבל על מת שחייב לקרוע עליו, מתקן הוא וחייב:

משינה ג

הַקּוֹרֵעַ בשבת בגד **בְּחֻמָּתוֹ** - מחמת כעסו, או **וְעַל מְנַתוֹ** - מחמת הצער על מת¹³⁹ **וְכָל שֶׁאֵר הַמְּקַלְקְלִין** בשבת בכל מלאכה - **פְּטוּרִין** מקרבן בשוגג וממיתה

ביאורים והרחבות

שיהיו בתים לשני חוטי שתי. פירוש זה הוא על פי בעל 'תפארת ישראל'. אך מלשון רע"ב משמע שעשיית בתי הנירין היא נתינת החוטים עצמם לתוך ה"בתי נירין", ולפי זה פירוש המילים במשנה הוא כאילו נאמר "העושה בשני בתי נירין".

136. **פירוש**: באריגת כלים אלה (נפה, כברה וסל) אין "בתי נירין" (לולאות או טבעות) ממש, אולם באריגתם - תחילה מעמידים את חוטי השתי זה בצד זה, ואחר כך מכניסים קנה או חוט ערב אחד ביניהם מעל קנה שתי אחד ומתחת לחברו לסירוגין, פעם מלמעלה ופעם מלמטה, ומכניסים עוד קנה אחר של ערב ומרכיבים אותו שוב לסירוגין, מעל קנה שתי אחד ומתחת לחברו (בכיוון הפוך מזה של הראשון), באופן שעל ידי אריגת שני קני הערב מסביב נוצרת כעין שרשרת המחזיקה את כל קני השתי יחד, ומאפשרת להמשיך באריגתם מבלי שיתפרקו. הלולאות של ה"שרשרת" הנוצרת בהרכבת קנים אלה נחשבות מעין "בתי נירין", כיון שהן מחזיקות את חוטי השתי להמשך האריגה.

137. בגמרא (קה, א) שואלין, היכן אתה מוצא שיהא צורך לקרוע על מנת לתפור אחר כך? והשיבו: כאשר נוצר מקום בולט בבגד המפריע לתפירה, קורעים את הצד הבולט על מנת לתפור.

138. בגמרא (שם) שואלין: הרי שנינו כבר (בפרק ז משנה ב) "והתופר שתי תפירות", ולמה היה צריך לשנות זאת שוב? והשיבו: משום דקבעי למיתנא סיפא - "והקורע על מנת לתפור שתי תפירות" קתני נמי התופר. ושוב שואלין, והרי גם הקורע נמי תנינא באבות מלאכות (שם)? אלא משום דקבעי למיתני סיפא (במשנה הבאה) "הקורע בחמתו ועל מתו", משום הכי קתני התופר שתי תפירות.

139. בגמרא (קה, ב) הקשו מבריייתא הפך משנתנו: הקורע בחמתו ובאבלו ועל מתו חייב, ואף על פי שמחלל את השבת, יצא ידי קריעה. נמצא שהקורע על מתו חייב? ותרצו שמשנתנו "הקורע על מתו" - פטור, פירוש: באותם שאינם בני אבלות, שהמת אינו קרובו, ולא חכם הוא, ולא אדם כשר הוא, ולא קאי בשעת יציאת נשמה, אז אפילו אם זה מת שמוטל עליו לקבורו, כיון שאין עליו חיוב קריעה - הרי זה מקלקל, ופטור. אבל באחד ממקרים אלו אם קרע - חייב, לפי שמתקן הוא, שכן יש עליו חיוב לקרוע.

עוד שואלין: תינח מתו, אלא חמתו אחמתו קשיא (משנתנו פוסרת והבריייתא מחייבת)? ותרצו: חמתו אחמתו נמי לא קשיא, הא (בבריייתא, שחייב) רבי יהודה, הא (משנתנו שפטור) רבי שמעון. הא רבי יהודה דאמר מלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה, הא רבי שמעון דאמר מלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה. ושואלין: אימר דשמעת ליה לרבי יהודה במתקן, במקלקל מי שמעת ליה?! אמר רבי אבין: האי נמי מתקן הוא, דקעביד נחת רוח ליצרו. וכהאי גוונא

ומכרת במזיד, כי לא חייבה התורה אלא במלאכה חשובה שיש בה תיקון¹⁴⁰. **וְהַמְקַלְקֵל עַל מְנַת לְתֵקֶן - שְׁעוֹרוֹ בְּמִתְקֵן** כגון הקורע על מנת לתפור, שמתחייב רק אם קרע כשיעור לתפור שתי תפירות, שזהו השיעור להתחייב במלאכת תופר:

משנה ד

שְׁעוֹר הַמֵּלֶבֶן - מכבס ומלבין את הצמר **וְהַמְנַפֵּץ** - סורקו **וְהַצֹּבֵעַ וְהַטּוֹנָה** חוטים מהצמר, שיעורן להתחייב עליהן בשבת הוא **כְּמֵלֶא רֹחֵב הַסֵּיט כְּפוֹל** - רוחב הסיט הוא כרוחב שבין אצבע לאמה כשפותחם, וסיט כפול הוא שיעור המרחק שבין האגודל לאצבע כשפותחם. **וְהָאוֹרֵג שְׁנֵי חוּטֵין** מכניס שני חוטי ערב בשתי - **שְׁעוֹרוֹ כְּמֵלֶא הַסֵּיט** רוחב שבין אצבע לאמה, אפילו לא ארג את כל אורך האריג:

צידה בשבת

משנה ה

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הֶצֶד צְפוּר - שהפריח אותה עד שהכניסה **לְמוֹגְדֵל** - לארון ונעל אותה שם, **וְצָבִי** - שרדף אחריו עד שנכנס **לְבֵית** ונעל בפניו - **חֵיב**

ר' עובדיה מברטנורא
ובחמתו וכל המקלקלים פטורין. הא מתניתין אדחיא לה, והלכה שהקורע בחמתו חייב, שאף ע"פ שמקלקל הוא אצל הבגד, מתקן הוא אצל יצרו ודעתו מתישבת עליו בכך:
ד המלכין. את הצמר, והמנפצו והצובעו והטוהו ממנו, שהן כולן אבות מלאכות, שיעורן כדי שיטוה מאותו הצמר חוט ארוך כמלא רוחב הסיט כפול. והסיט הוא כדי הפסק שיש בין אמה לאצבע כל מה שיוכל אדם להרחיבו, וכשיעור הריוח הזה שתי פעמים הוא הסיט כפול. וריוח שבין גודל לאצבע פעם אחת הוא ג"כ כמלא רוחב הסיט כפול, מפני שיש בו כפלים כאותו שיש בין אמה לאצבע: **האורג שני חוטיין**. שיעורן ברוחב הבגד כמלא הסיט, שאע"פ שלא ארגן על פני כל רוחב הבגד חייב: **ה הצד צפור**. עד שהכניסו למגדל של עץ, ארמאריא"ו בלע"ז, חייב, שזו הוא צידתו,

ביאורים והרחבות

מי שרי? והתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר משום חילפא בר אגרא שאמר משום רבי יוחנן בן נורי: המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו והמפזר מעותיו בחמתו - יהא בעיניך כעובד עבודה זרה, שכך אומנותו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו עבוד עבודה זרה והולך ועובד. אמר רבי אבין: מאי קראה? "לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר" - איזהו אל זר שיש בגופו של אדם? הוי אומר זה יצר הרע? לא צריכא דקא עביד למירמא אימתא אאינשי ביתיה (להטיל אימה על בני ביתו ומראה כאילו הוא כועס). כי הא דרב יהודה שליף מצבייתא (תולש חוטים מן הבגד). רב אחא בר יעקב תבר מאני תבירי (שבר כלים שבורים). רב ששת רמי לה לאמתיה מוניני ארישא (היה זורק ציר של דגים קטנים על ראשה של שפחתו). רבי אבא תבר נכתמא (שבר כסיו כד). (כשהיו רוצים להראותם שהם כועסים ויגורו מפניהם).

140. בגמרא (קו, א) מובא, שרבי אבהו שנה ברייתא לפני רבי יוחנן, ש"כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר". אמר ליה פוק תני לברא, חובל ומבעיר אינה משנה. ואם תמצא לומר משנה (שבכל זאת נתחשב בה), חובל בצריך לכלבו (לדם היוצא מן החבלה לכלבו, ואם מקלקל הוא

ר' עובדיה מברטנורא
אבל אם הכניסו לבית אינו
נצוד בכך: וצבי. נצוד
משהכניסו לבית ונעל בפניו,
אבל אם הכניסו לגינה או לחצר
אין זו צידה: ולביברין.
קרפפות המוקפים חומה
שמכניסין שם חיות ונשמרים
שם: כל המחוסר צידה.
שקשה לתפשו שם, כגון שאינו
מגיע לו בשחיה אחת ששוחה
לתפשו, והלכה כרשב"ג
[דמפרש] למלתייהו דרבנן:
ו צבי שנכנס. מאליו לבית
ונעל אחד בפניו, זו היא צידתו:
נעלו שנים פטורים. דהוה להו
שנים שעשאוה: לא יכול אחד
לנעול. וארחה הוא לנעולו
בשנים והרי לכל אחד מלאכה
דבלאו איהו לא מתעבדה:
ור"ש פוטר. ואין הלכה כר"ש:

משום צד. אבל אם הכניס ציפור רק לבית - פטור,
כיון שעדיין היא מחוסרת צידה, שקשה לתופשה שם.
וכן הדין בצבי שהכניסו לגינה או לחצר.
וְחֻכָּמִים אוֹמְרִים: צִפּוֹר - מוּדִים אֲנִי שְׁחִיב
דוּקָא אִם הִכְנִיסָה לְמִגְדָּל, אֲבָל וְצָבִי לֹא רַק אִם
הִכְנִיסוּ לְבֵית אֵלָּא אִף אִם הִכְנִיסוּ וְלִחְצֵר וְלִבְיָרִין
- שְׁטָחִים גְּדוּלִּים מוּקָפִים גָּדֵר שֶׁהַחַיּוֹת נִשְׁמָרוֹת שָׁם.
רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מֵה שֶׁאִמְרוּ
חֻכָּמִים שֶׁהַצֵּד לְבִיבְרִים חַיִּב, אִינוּ בְּכָל הַבִּיבְרִים,
שֶׁלֹּא כָּל הַבִּיבְרִין שְׁוִין - שִׁישְׁנִם גְּדוּלִּים מְאֹד
שֶׁהַצֵּבִי אִינוּ נֹחֲשֵׁב נִיצוֹד שָׁם, אֲלֵא זֶה הַכָּלָל: כָּל
הַמְּחַסֵּר צִידָה - שֶׁאַחַר שֶׁצִּדּוֹ לְבִיבֵר אוֹ לִחְצֵר וְכַד'
עֲדִיין צָרִיךְ לְרִדּוֹף אַחֲרָיו - פְּטוֹר מִחֻיּוֹב צִידָה,
וְשֶׁאִינוּ מְחַסְרֵי צִידָה - שֶׁאַחַר שֶׁצִּדּוֹ - בִּנְקֵל אִפְשָׁר
לְתוֹפְסוֹ - חֵיב:

משנה 1

צָבִי שֶׁנִּכְנָס מֵעֵצְמוֹ לְבֵית, וְנִעַל אָדָם אֶחָד בְּפָנָיו
אֶת הַבֵּית - חֵיב מִשּׁוֹם צֵד. אִלּוּם, אִם נִעְלָה שְׁנַיִם אֶת הַבֵּית - הָרִי הֵם פְּטוּרִין
שֶׁכָּל אֶחָד עָשָׂה חֲצִי מִלֹּאכָה בְּלִבָּד.
לֹא יָכוֹל אֶחָד לְנַעֵל - כִּגוֹן שֶׁהַדֵּלֶת כְּבֻדָּה מְאֹד, וְנִעְלָה אוֹתָהּ שְׁנַיִם יָחַד -
חֵיבִין. וְרַבִּי שְׁמַעוֹן פּוֹטֵר שְׁסוּבֵר, שֶׁאִף מִלֹּאכָה שֶׁאֵין אֶחָד יָכוֹל לַעֲשׂוֹתָהּ לְבִדּוֹ,
אִם עָשְׂאוּהָ שְׁנַיִם - פְּטוּרִים:

משנה 2

אחר שנכנס צבי לבית, בא וישב האחד על הפתח של הבית ולא מלאהו
בגופו את הפתח, ואחר כך ישב השני על יד הראשון ומלאהו - סתם בכך את

ביאורים והרחבות

אצל נחבל - מתקן הוא אצל הכלב. רש"י, מבעיר בצריך לאפרו. ושואלין, איך רבי אבהו בכל זאת
שנה את הברייתא הזו לפני רבי יוחנן, הרי שנינו במפורש במשנה: כל המקלקלין פטורין?
ותרצו: מתניתין רבי יהודה, ברייתא רבי שמעון. כלומר, כל המקלקלין פטורין - רבי יהודה
היא כאשר אינו מתקן בקלקול זה, אבל כאשר חובל ומתקן, כגון בצריך לכלבו, רבי יהודה
מחייב, כשיטתו שמלאכה שאינה צריכה לגופה - חייב עליה. נמצא שהרישא במשנה דקתני
"קורע על מתו - פטור", רבי שמעון היא, כשיטתו שמלאכה שאינה צריכה לגופה - פטור
עליה, והסיפא דקתני "וכל המקלקלין פטורין" כרבי יהודה, ובתנאי שאינו מתקן בקלקול הזה.